

Renata Jedlińska

Rola kapitału ludzkiego w procesie globalizacji

Ekonomiczne Problemy Usług nr 112, 93-100

2014

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

RENATA JEDLIŃSKA

Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach

ROLA KAPITAŁU LUDZKIEGO W PROCESIE GLOBALIZACJI

Streszczenie

Proces globalizacji jest w dużej mierze uzależniony od kapitału ludzkiego. Globalizacja, niosąc za sobą spory zakres zmian, stawia nowe warunki przed kapitałem ludzkim. Wzajemne powiązania między kapitałem ludzkim a procesem globalizacji są bardzo silne. Należy więc poszukiwać metod atrakcyjnego włączania się w te powszechne tendencje rozwojowe. Staje się to możliwe w warunkach jak najbardziej racjonalnego wykorzystania i inwestowania w kapitał ludzki.

Artykuł ukazuje wpływ jakości kapitału ludzkiego na proces globalizacji, a także wskazuje na cechy, jakimi powinien się on charakteryzować w zglobalizowanej rzeczywistości.

Słowa kluczowe: kapitał ludzki, globalizacja, informatyzacja, zaawansowana technologia.

Wprowadzenie

Celem artykułu jest ukazanie wpływu jakości kapitału ludzkiego na proces globalizacji, a także zidentyfikowanie cech, jakimi powinien on się odznaczać w zglobalizowanej rzeczywistości.

1. Kapitał ludzki – pojęcie i charakterystyka zasobu

Kapitał ludzki jest źródłem bogactwa narodów. Słabo wykształcone społeczeństwa w zglobalizowanym świecie skazane są na ubóstwo. Rozwój technologii, przede wszystkim telekomunikacyjnych i informatycznych, wymaga odpowiednie-

go poziomu kwalifikacji od ich twórców i użytkowników. Umiejętność przystosowania się do szybkich zmian współcześnie ma ogromne znaczenie. Od zarania cywilizacji ludzkiej byt człowieka zależy od posiadanej wiedzy i umiejętności jej wykorzystania. Współcześnie, gdy wiedza osiągnęła status najwyższego czynnika rozwoju, uzasadnione jest przeniesienie tej zależności na poziom regionu czy kraju. Zjawisko polaryzacji świata istniało zawsze, jednak dzięki zdynamizowaniu procesu globalizacji staje się ono wyraźniejsze.

Kapitał ludzki jest to: „zasób wiedzy, umiejętności, zdrowia i energii witalnej zawarty w danym społeczeństwie czy narodzie” (Czyżewski, Góralczyk, Modrzewska, Saganowska, Wojciechowska 2009, s. 6). Kapitał ludzki „jest zasobem produkcyjnym, jest to wiedza i umiejętności konkretnych osób nabyte w systemie szkolnictwa, doksztalcenia zawodowego oraz poprzez praktykę zawodową, ale także warunki psychofizyczne i kulturowe pracy tych osób” (Floreczak, Sabatny, Welfe, 2001, s. 6). Jest więc to „efekt inwestycji nie tylko w oświatę i wykształcenie, lecz również innych inwestycji oddziałujących na poprawę cech jakościowych zasobów ludzkich, tj. inwestycji w zdrowie, ochronę środowiska i kulturę” (Kozuch 2010, s. 252). Osiągnięcie odpowiedniego jego poziomu zależy więc od nakładów i może być regulowane na drodze odpowiedniej polityki. Na podstawie powyższych definicji można wnioskować, iż głównym aspektem kapitału ludzkiego są wiedza i umiejętności ucieleśnione w człowieku zdobyte na drodze nauki i praktycznego działania. Zakłada się, że zdrowie i wyżywienie są czynnikami mającymi wpływ na zdolności produkcyjne przede wszystkim w krajach rozwijających się¹.

2. Kapitał ludzki a wiedza technologiczna

Podstawowymi miernikami kapitału ludzkiego są te odnoszące się do wykształcenia i umiejętności, m.in.: liczba lat w szkole, struktura wykształcenia ludności w wieku produkcyjnym, nakłady na edukację, udział w kształceniu całożyciowym.

Należy jednak pamiętać, iż kapitał ludzki jest tylko jednym z elementów świadczących o pozycji społeczeństw we współczesnym świecie. Wieloaspektowy i wielopłaszczyznowy charakter procesu globalizacji wpływa na to, że powiązanie wiedzy z gospodarką uzależnione jest od czynników społecznych, politycznych i kulturowych.

Kapitał ludzki jest przede wszystkim nośnikiem wiedzy technologicznej, będącej podstawą postępu naukowo-technologicznego. To właśnie on odgrywa decydującą rolę w rozwoju nowych technologii i jest niezbędnym czynnikiem ich efektywnego użytkowania.

¹ http://europa.eu.int/comm/employment_social/employment_analysis/conference_en.htm.

Proces globalizacji wywiera ogromny wpływ na wszystkie sfery życia człowieka. Nie można przed nimi uciec, ani ich uniknąć. Jedyną drogą jest więc przystosowanie się do nowych realiów.

Kapitał ludzki, rozumiany jako zasoby siły roboczej, musi ulec olbrzymiemu jakościowemu przeobrażeniu, by był zdolny do odgrywania przypisywanej mu roli. Zmiany w sposobie i strukturze produkcji i zatrudnienia, wkraczanie w każdą dziedzinę życia informatyki to wyzwania, którym musi sprostać człowiek epoki globalizacji. Dlatego „globalny świat” czy „globalna wioska” potrzebuje ludzi myślących i na takich nigdy nie brakuje popytu (Skrzypek 2010, s. 58).

Spśród wielu obszarów globalizacji najbardziej widoczne i odczuwalne są zmiany ekonomiczne (Zorska 1998, s. 22–59).

Globalizacja oznacza zaostrzenie się konkurencji pomiędzy przedsiębiorstwami, ludźmi, w myśl zasady „zwycięzca bierze wszystko”.

Kapitał ludzki, a dokładniej jego jakość, jest jednym z głównych czynników wpływających na decyzje o lokalizacji działalności gospodarczej. Przepływy technologii i kapitału dokonują się przede wszystkim poprzez działalność korporacji transnarodowych (KTN). To właśnie KTN są nośnikami procesu globalizacji.

Kwalifikacje pracowników, ich wiedza i umiejętności decydują o atrakcyjności danego miejsca i mają priorytetowe znaczenie przy podejmowaniu decyzji inwestycyjnych. Do niedawna liczyła się przede wszystkim tania, nisko wykwalifikowana siła robocza, dzisiaj ważne są dobrze wykształcone zasoby ludzkie i zaplecze naukowe. Wzrost złożoności i elastyczności produkcji, krótki cykl życia produktów przesądza o tym, iż KTN lokują swoją działalność tam, gdzie zasoby kapitału ludzkiego są dobrze rozwinięte. Kluczowa rola kapitału ludzkiego wynika z faktu, że to najbardziej zaawansowane przemysły, technologie są wiedzochłonne, a to one decydują obecnie o rozwoju. Niewątpliwie takie czynniki, jak dostępność komunikacyjna, rynek zbytu, koszty działalności, przepisy prawne, są istotne przy podejmowaniu decyzji o lokalizacji działalności, jednak najbardziej korzystna ich konfiguracja bez odpowiednich walorów kapitału ludzkiego nie przyczynia się do napływu KTN o najbardziej pożądanym charakterze.

Jednym z najistotniejszych wyzwań współczesności jest umiejętne wykorzystanie technologii komunikacyjnej i informacyjnej.

Dziś, gdy informacja przesyłana jest w czasie realnym, gdy komputer obecny jest niemalże na każdym stanowisku pracy, umiejętność korzystania z niego, a zwłaszcza z Internetu, traktowana jest jak umiejętność czytania czy pisanie.

Współcześnie, by sprawnie funkcjonować w społeczeństwie, gospodarce potrzebny jest pewien zasób informacji (minimum informacyjne) (Oleński 2010, s. 277). Proces globalizacji powoduje, iż wraz ze wzrostem przepływu informacji owo minimum ciągle wzrasta. Tak więc kolejnym wyzwaniem globalizacji jest umiejętność rozumienia, powiązania i wyciągnięcia wniosków, korzystania z coraz większej liczby wiadomości.

Kolejną umiejętnością umożliwiającą sprawne funkcjonowanie w „globalnej wiosce” jest znajomość języków obcych. Większa mobilność człowieka, umiędzynarodowienie rynku pracy, produkcji, usług to przyczyny wymuszające znajomość przynajmniej języka angielskiego. Obecnie praca w międzynarodowych zespołach, wymiana informacji, telepraca są możliwe przy znajomości języków obcych. Dzięki zaawansowanej technologii informacyjno-telekomunikacyjnej pracownicy z różnych części świata pracują nad tym samym problemem, a różnica w czasie przyczynia się do tego, iż praca ma charakter całodobowy. Szerokie wykorzystanie informatyki przyczynia się do powstawania nowych zawodów. Coraz częściej zastępowane są zawody bazujące na wykorzystaniu fizycznej siły roboczej zawodami opartymi na wykorzystaniu szerokiej wiedzy, informacji (Wierzbicki 2010, s. 53–76). Oczywiście proces ten jest bezpośrednio powiązany i silnie oddziałuje na kapitał ludzki.

3. Kapitał ludzki a edukacja

W zglobalizowanym świecie ciągłych zmian konieczne jest nowe podejście do edukacji. Większość pracowników zmuszona będzie do zmiany pracy co 5–10 lat. Krótszy okres aktywności zawodowej w wielu zawodach to konieczność nauki w ciągu całego życia. Dzisiaj każdy z nas musi identyfikować luki w swej wiedzy, kwalifikacjach i szukać sposobów ich uzupełnienia. Koniecznością staje się ciągle wydłużanie się okresu edukacji. Wzrasta znaczenie pracy na niepełny etat, dorywczej, wykonywanej na zlecenie. Coraz częściej miejsce pracy trzeba sobie stworzyć samemu. Tak więc samodzielność, kreatywność, komunikatywność, interdyscyplinarność to cechy, jakimi powinien charakteryzować się kapitał ludzki.

Wykształcone społeczeństwo jest „kapitałem” warunkującym realizację zarówno celów ekonomicznych, co potwierdza teorię *human capital* i doświadczenia rozwoju tzw. państw uprzemysłowionych, jak też podstawowych praw człowieka i celów rozwoju ludzkiego. Inwestycje w kapitał ludzki są inwestycjami długofalowymi². Stanowią one jeden z głównych czynników pobudzających rozwój społeczno-gospodarczy i kształtujących poziom międzynarodowej konkurencji gospodarki.

Dopóki człowiek chce się zmieniać i rozwijać, to znaczy że chce żyć i być przydatnym. Z chwilą gdy przestaje być aktywny, traci sens życia, doskonalenia siebie. Czytelnie opisuje to cytat: „Jeśli nie wiesz, dokąd zdążasz, nigdy tam nie dotrzesz – ani tam, ani w ogóle nigdzie. Niestety tylko niewielu zdaje sobie z tego sprawę. Jeśli pozwolisz przyszłości, by za ciebie zdecydowała, z całą pewnością spotka cię życiowa klęska” (Lachman 1976, s. 127–128).

² www.bip.ress.gov.pl; *Sfera społeczna w Polsce na tle UE i krajów kandydujących* (wybrane zagadnienia), Rządowe Centrum Studiów Strategicznych.

Podsumowanie rozważań odnoszących się do związków kapitału ludzkiego z globalizacją przedstawione zostało w tabeli 1.

Tabela 1

Kapitał ludzki a globalizacja

Elementy procesów globalizacji	Wymagania względem kapitału ludzkiego
Technologie informatyczno-telekomunikacyjne	– Wysoki poziom wykształcenia – Posługiwanie się komputerem
Wzrost powiązań międzynarodowych	– Znajomość języków obcych – Mobilność
Nowy charakter pracy	– Kreatywność – Samodzielność – Permanentna edukacja
Nowe zawody	– Wysokie kwalifikacje i umiejętności

Źródło: opracowanie własne.

4. Kapitał ludzki a rozwój gospodarczy

W warunkach globalizacji pojawia się i narasta problem polaryzacji świata na biednych i bogatych i wszelkich konsekwencji z tym związanych. Ważnym czynnikiem jest także przepływ ludzi, migracje, zróżnicowanie świata pod względem nie tylko ekonomicznym, ale i kulturowym. W związku z procesem globalizacji pojawia się konieczność innego spojrzenia na społeczeństwo, które często traktowane jest jak „globalna wioska”, ale bardzo zróżnicowana, niekoniecznie tak samo postępująca świat, sens życia, cele, zadania, obowiązki itp. (Penc 2010, s. 10).

Tendencje do koncentracji najlepiej wykwalifikowanej siły roboczej w wybranych miejscach przejawiają się w tzw. drenażu mózgow. Kraje oferujące najlepsze warunki pracy, możliwości rozwoju, komfortowe warunki życia są centrami, gdzie następuje napływ dobrej jakości kapitału ludzkiego. Koncentracja działalności naukowo-technicznej, przemysłów, zaawansowanych technologii, wyspecjalizowanych ośrodków usług uwarunkowana jest koncentracją kapitału ludzkiego. Skuteczne tworzenie kapitału ludzkiego i jego wykorzystanie zależy od wielu czynników wzajemnie ze sobą powiązanych i przenikających się.

Warunki, jakie muszą zostać spełnione, by kapitał ludzki w procesach globalizacji spełniał swoją podstawową rolę, to z jednej strony działania umożliwiające jego kreację, a z drugiej efektywne wykorzystanie.

Zróżnicowanie poziomu rozwoju kraju związane z kapitałem ludzkim jest silnie uzależnione od ogólnego stopnia rozwoju społeczno-ekonomicznego. Najbardziej rozwinięte kraje na kontynencie (np. Francja, Niemcy, Belgia) tworzą tradycyjny obszar rozwoju i wykorzystania nauki – tzw. Europejski Banan czy Błękitny Banan. Jednak państwa te w ostatnim czasie zaczęły tracić swą dominującą rolę na

rzecz Skandynawii. Jest to efektem znacznego postępu, jaki dokonał się w ostatnich latach w tych krajach dzięki oparciu rozwoju na wiedzy.

W skali kontynentu dostrzegalna jest także polaryzacja przestrzeni, państwa stanowiące centrum to te, wokół których znajdują się centra nauki i techniki.

Przewaga tych państw nad pozostałymi uwarunkowana jest zdolnością społeczeństwa do podnoszenia kwalifikacji, łatwością reagowania na szybkie zmiany, silnymi więzami pomiędzy nauką a przemysłem, otwartością na nowe rozwiązania. Cechy te w oczywisty sposób zależą od jakości kapitału ludzkiego.

Jeśli chodzi o państwa Europy Środkowej oraz Grecję i Portugalię, to kraje te posiadają najslabiej rozwinięty system nauki i techniki. W przypadku państw śródziemnomorskich decyduje o tym stosunkowo słaby poziom rozwoju kapitału ludzkiego i jego nieefektywne wykorzystanie. Jednak można przypuszczać, że sytuacja ta znacznie się poprawi, gdyż w latach dziewięćdziesiątych nastąpiło w nich zwiększenie średniej liczby lat edukacji, co niewątpliwie wpłynie na wzrost i jakość kapitału ludzkiego.

Państwa postsocjalistyczne (w tym Polska) charakteryzują się złym stanem działalności badawczo-rozwojowej, niedorozwojem przemysłu high-technology. Wynika to z:

- zaszłości gospodarki nakazowo-rozdziałowej,
- słabego wykorzystania potencjału intelektualnego,
- niedostosowania do gospodarki rynkowej systemu kształcenia wyższego,
- wzrostu liczby studentów kosztem jakości nauczania,
- upadku przedsiębiorstw zaawansowanych technologicznie,
- braku odpowiedniego finansowania i skutecznej polityki naukowej,
- niskiej i złej struktury nakładów na badania i rozwój – mały udział prac rozwojowych,
- braku inwestycji w sferę B+R sektora przedsiębiorstw,
- słabego powiązania między przemysłem i nauką.

Wykorzystanie systemu wiedzy w Europie potwierdza fakt, iż kapitał ludzki wraz ze wszystkimi opartymi na nim formami działalności w decydującym stopniu wpływa na możliwości odgrywania istotnej roli w zglobalizowanym świecie. Istniejące dysproporcje możliwe są do zredukowania na drodze zwiększenia zdolności do tworzenia wiedzy, dostępu do informacji i edukacji, skutecznego ich wykorzystania. Brak odpowiednich działań w tym kierunku przyczynić się może do dalszego pogłębiania nierówności.

Faktem jest, iż globalizacja prowadzi i prowadzić będzie dalej do pogłębiania się różnic między krajami. Wzrost i rozwój współczesnych państw oparty jest na innowacjach, na wiedzy. Nierozzerwalnie jest to związane z jakością kapitału ludzkiego, a co za tym idzie ciągłego weń inwestowania. Podnoszenie jakości kapitału ludzkiego wpływa na współczesne procesy gospodarcze poprzez następujące czynniki:

- Wzrost wiedzy i umiejętności, czyli jednocześnie wzrost produktywności. Jest to szczególnie istotne w okresie, gdy zaawansowane technologie odgrywać zaczęły dominującą rolę w produkcji i usługach. Warunkiem koniecznym ich adaptacji i użycia są ludzie posiadający niezbędną wiedzę.
- Rola kapitału ludzkiego w procesie zmian technologicznych – najistotniejszego czynnika kształtującego procesy globalizacji. Dyfuzja innowacji możliwa jest jedynie przy zaistnieniu szerokiego spektrum instrumentów związanych z kapitałem ludzkim.
- Kapitał ludzki to zasób. Odgrywa obecnie największą rolę, stąd też podniesienie jego poziomu powinno być największym priorytetem.
- Wysoka jakość kapitału ludzkiego w dobie globalizacji przyczynia się do walki z bezrobociem, wykluczeniem socjalnym. Nowy charakter i warunki pracy oraz życie w społeczeństwie ulegają ciągłym przekształceniom, niesie to bowiem ze sobą ryzyko „przegrywania niedostosowanych społeczności”.
- Kapitał ludzki to najważniejszy czynnik konkurencyjności. Daje on przewagę tym, którzy potrafią tworzyć i korzystać z wiedzy.

Podsumowanie

Globalizacja jest faktem społecznym, ekonomicznym, kulturowym i politycznym, procesy globalizacji są nieuchronne, w dużej mierze uzależnione od kapitału ludzkiego, i tak jak sam kapitał jest od nich zależny. Globalizacja niosąc za sobą spory zakres zmian, stawia nowe warunki przed kapitałem ludzkim. Należałoby więc poszukiwać metod atrakcyjnego włączania się w te powszechne tendencje rozwojowe. Staje się to możliwe w warunkach jak najbardziej racjonalnego wykorzystania i inwestowania w kapitał ludzki i inne zasoby, tym bardziej że wzajemne powiązania między kapitałem ludzkim a procesami globalizacji są bardzo silne (Janc 2010, s. 71–82).

Literatura

- Czyżewski A., Góralczyk B., Modrzewska M., Saganowska E., Wojciechowska M. (2011), *Regionalne zróżnicowanie kapitału ludzkiego w Polsce*, Studia i Prace, z. 277, ZBSE GUS i PAN, Warszawa.
- Florczak W., Sabatny L., Welfe W. (2001), *Szacunek kapitału ludzkiego*, „Wiadomości Statystyczne”, nr 5, GUS, Warszawa.
- http://europa.eu.int/comm/employment_social/employment_analysis/conference_en.htm

- Janc K. (2010), *Znaczenie kapitału ludzkiego w procesach globalizacji*, w: *Człowiek, region, państwo w procesach globalizacji, regionalizacji oraz integracji*, red. G. Rdzanek, E. Stadtmüller, Uniwersytet Wrocławski, Wrocław.
- Kożuch B. (2009), *Inwestowanie w kapitał ludzki a rozwój gospodarki*, w: *Kongres Ekonomistów Polskich*, t. IV: *Przedsiębiorczość i konkurencyjność*, red. J. Kotowicz-Jawor, Dom Wydawniczy Bellona, Warszawa.
- Lachman L.M. (1976), *On the Central concept of Austrian Economics Market Process*, w: *The Foundations of Modern Austrian Economics*, ed. E.G. Dolan, Kansas City.
- Oleński J. (2010), *Ekonomika informacji. Metody*, PWN, Warszawa.
- Penc J. (2010), *Zarządzanie w praktyce. Menadżerskie myślenie i działanie*, Warszawa.
- Skrzypek E. (2010), *Zarządzanie wiedzą i kapitałem intelektualnym w warunkach globalizacji*, Wydawnictwo UMCS, Lublin.
- Wierzbicki A.P. (2010), *Wpływ megatrendów cywilizacji informacyjnej na sytuację w Polsce*, w: *Strategia rozwoju Polski do roku 2020*, t. I: *Diagnoza ogólnych uwarunkowań rozwojowych*, Komitet Prognoz „Polska 2000 plus” przy prezydium PAN, Warszawa.
- www.bip.ress.gov.pl; *Sfera społeczna w Polsce na tle UE i krajów kandydujących* (wybrane zagadnienia), Rządowe Centrum Studiów Strategicznych.
- Zorska A. (1998), *Ku globalizacji? Przemiany w korporacjach transnarodowych i gospodarce światowej*, PWN, Warszawa.

THE PART OF HUMAN RESOURCES IN THE GLOBALIZATION PROCESS

Summary

The process of globalization is in large measure dependent on human capital, and so as only capital is from him dependent. The globalization carrying for me the considerable range of changes places before human capital the new conditions. Mutual connection between human capital, and they are the process of globalization very strong. It was one should so seek methods attractive turning on in these general developmental tendencies. This possible becomes in conditions how the most rational utilization and investing in human capital.

The article shows the impact of the quality of human capital in the process of globalization, and also indicates the features which should characterize it in a globalized reality.

Keywords: human capital, globalization, computerization, high technology.

Translated by Renata Jedlińska